
De kracht van de zorgboerderij

Welke kwaliteiten vinden deelnemers belangrijk?

De kracht van de zorgboerderij

Welke kwaliteiten vinden deelnemers belangrijk?

Achtergrond

De zorgboerderij is de laatste decennia steeds populairder geworden in Nederland. Het aantal zorgboerderijen en het aantal mensen dat er gebruik van maakt is sterk toegenomen. Naar schatting zijn er ongeveer 1300 zorgboerderijen die plek bieden aan 30.000 cliënten (van der Meulen e.a. 2022). De belangrijkste doelgroepen zijn cliënten met een verstandelijke beperking, psychiatrische achtergrond, jeugdigen en ouderen. De snelle groei van het aantal cliënten dat gebruik maakt van zorgboerderijen en de diversiteit van de cliëntenpopulatie maakt duidelijk dat er kennelijk grote behoefte is aan dergelijke voorzieningen en dat ze verschillende cliëntgroepen aanspreken.

Zorglandbouw is niet alleen een Nederlands fenomeen. Ook in andere Europese landen zoals Noorwegen, Engeland, Italië en Frankrijk zijn veel zorgboerderijen en in andere landen zijn ze in opkomst (Hassink en van Dijk, 2006; Hassink e.a. 2017; Sempik e.a. 2010).

Mensen die betrokken zijn bij de opzet van en verantwoordelijk zijn voor het leiding geven aan het werk op zorgboerderijen nemen over het algemeen aan dat het verblijf en het werken op een zorgboerderij gezond is (Van Schaik, 1997; Hassink e.a. 1999; Ketelaars e.a. 2001). Als redenen worden genoemd de noodzakelijke en aansprekende activiteiten, het werken met planten en dieren, de structuur, de ruimte en de variatie in werkzaamheden, de niet-medische sfeer die er heerst en het aansluiten bij het gezonde van de mens (Van Schaik, 1997).

Naast deze praktijkervaring is er ook steeds meer wetenschappelijke kennis beschikbaar over de waarde van dagbesteding, begeleiding en 24-uurs zorg op zorgboerderijen. Uit de verschillende onderzoeken blijkt dat zorgboerderijen een waardevolle voorziening kunnen zijn voor verschillende doelgroepen, waaronder jeugd, mensen met een verstandelijke beperking, mensen met een psychiatrische achtergrond en voor mensen met

dementie (zie b.v. Elings en Hassink, 2008; Hassink e.a. 2010; Iancu e.a. 2014; Schreuder e.a. 2014; de Bruin e.a. 2015; Beerens e.a. 2016; De Boer e.a. 2017; Hassink e.a. 2017).

In deze factsheet gaan we specifiek in op de kwaliteiten die zorgboerderijen hebben waardoor zij verschillende doelgroepen een aansprekende plek kunnen bieden. Het gaat dan om kenmerken van de zorgboerderij die door verschillende doelgroepen worden gewaardeerd. Deze kwaliteiten zorgen ervoor dat veel deelnemers het naar hun zin hebben op de boerderij en dat hun gezondheid, welzijn, ontwikkeling, zelfredzaamheid en participatie toenemen (Hassink e.a. 2010).

We baseren ons hierbij op wetenschappelijk onderzoek uit verschillende landen naar de kwaliteiten van zorgboerderijen die deelnemers en hun verwanten belangrijk vinden. Daarnaast zijn er in 2021 aanvullend op de literatuurstudie interviews gehouden met deelnemers op verschillende zorgboerderijen over de kwaliteiten van zorgboerderijen die zij belangrijk vinden. De uitkomsten presenteren we hier in deze factsheet. We presenteren eerst de belangrijkste bevindingen voor de vier genoemde doelgroepen. Daarna geven we een korte beschrijving van de belangrijkste kwaliteiten die daarin naar voren komen. We verdelen de kwaliteiten over vijf groepen. Tenslotte zijn de kwaliteiten in overleg met zorgboeren, deelnemers en stakeholders betrokken bij de ontwikkeling van het kwaliteitskader voor de zorglandbouw (Federatie Landbouw en Zorg, 2022) vertaald in een aantal kernwaarden.

Aanpak

Literatuuronderzoek en aanvullende interviews

Voor dit onderzoek hebben we een literatuurstudie gedaan naar de kwaliteiten van zorgboerderijen voor verschillende doelgroepen. We zochten naar Nederlandse en buitenlandse studies die de kwaliteiten en kenmerken van zorgboerderijen voor verschillende doelgroepen beschreven. We vonden verschillende studies die zijn weergegeven bij de referenties aan het eind van de factsheet. Daarnaast zijn interviews gehouden met 24 deelnemers en verwanten met dementie en 28 deelnemers met een GGZ achtergrond of een licht verstandelijke beperking over de kwaliteiten van de zorgboerderij die zij belangrijk vinden. Tenslotte zijn er interviews gehouden met 22 leerlingen, 11 ouders en zorgboeren en leerkrachten over

de werkzame elementen van de onderwijszorgboerderij voor leerlingen die in het onderwijs uitvallen en een onderwijszorg arrangement volgen op de boerderij. Op basis van het literatuuronderzoek en de interviews is een lijst gemaakt 5 groepen van kwaliteiten. Deze kwaliteiten zijn vervolgens in gesprekken met zorgboeren, deelnemers en stakeholders verder uitgewerkt naar de kernwaarden van de zorgboerderij. Deze kernwaarden beschrijven wat de zorgboerderij wil betekenen voor deelnemers en vormen de basis van het kwaliteitskader voor de zorglandbouw en de visie op goede zorg. In het kwaliteitskader zijn de kernwaarden tenslotte onderverdeeld in drie kenmerken die onderling samenhangen: **Samen** (een goede sociale structuur en cultuur), **Buiten** (gebruik maken van de rijke boerderij omgeving) en **Gewoon** (de boerderij als representant van het gewone leven).

Overzicht van de onderzoeksresultaten

Welke kwaliteiten vinden deelnemers belangrijk?

Deelnemers met een psychische kwetsbaarheid

Deelnemers met een psychiatrische achtergrond en psychische problematiek ervaren de boerderij als een informele setting tussen ziekte, arbeidsmarkt en samenleving waar ze nieuwe contacten opdoen en arbeidsvaardigheden kunnen oefenen. Deelnemers vinden de sociale gemeenschap op de boerderij belangrijk. Deelnemers geven vaak aan dat ze zich veilig en thuis voelen in de groep. Ze waarderen de kleinschaligheid en de mogelijkheid om nieuwe contacten op te bouwen. De informele sfeer van het samenwerken en de relatieve stabiliteit van de groep maakt het makkelijker contacten aan te gaan en te verdiepen.

Deelnemers waarderen dat ze worden benaderd als een normaal iemand, met respect en zonder vooroordelen en niet als een patiënt. Dat er een betrokken en gelijkwaardige relatie is met de zorgboer en begeleiders en er wordt aangesloten bij hun mogelijkheden. De meeste deelnemers met een psychiatrische achtergrond

vinden het belangrijk dat ze op de boerderij in hun eigen tempo kunnen werken. Dat ze kunnen rusten als ze een slechte dag hebben. Dat de zorgboer en begeleiders het programma aanpassen aan hoe iemand zich voelt. Deelnemers noemen dat ze persoonlijke aandacht ervaren en dat ze steun krijgen als het nodig is. Ze zeggen dat het belangrijk is om respect te ontvangen van 'normale mensen' en dat zich een collega voelen. Ze vinden het ook belangrijk dat er op de boerderij zinvolle werkzaamheden worden verricht en dat ze waardering krijgen voor de bijdrage die ze leveren en dat de werkzaamheden direct zichtbaar resultaat opleveren. Sommigen vinden fysiek werk heel fijn omdat ze dan voelen dat ze een lijf hebben. Veel deelnemers noemen ook dat het voor hen belangrijk is dat de boerderij en de activiteiten hen structuur biedt.

Veel deelnemers met een psychiatrische achtergrond genieten van de rust en de ruimte op de boerderij. Het is een omgeving die minder prikkels geeft dan de stad waar veel van hen wonen. De groene omgeving geeft fysiek en mentaal ruimte. De ruimte geeft hen de mogelijkheid even terug te trekken als dat nodig

is. Verschillende studies richten zich op het belang van het contact met dieren op de boerderij. Sommige deelnemers ontwikkelen een hechte band met een dier wat hen een gevoel van warmte, geborgenheid en troost geeft. Het kan ook afleiden van problemen en bijdragen aan zingeving. Zorgen voor andere levende wezens kan een heel wezenlijke

ervaring zijn voor deelnemers die gewend zijn om alleen maar zorg te ontvangen. Voor anderen kan het een enorme overwinning zijn om met een groot dier te werken en te merken dat ze met het dier goed om kunnen gaan. Dat kan een boost geven aan hun eigenwaarde en zelfvertrouwen.

Deelnemers met dementie

Zorgboerderijen bieden mensen met dementie een gestructureerde dag in een huiselijke omgeving waarin ze meer dan in een reguliere instelling de mogelijkheid hebben om naar buiten te gaan en deel te nemen aan activiteiten zoals het verzorgen van dieren, tuinieren, wandelen en samen koken. Sommige zorgboerderijen ontvangen alleen mensen met dementie, andere zorgboerderijen hebben meerdere doelgroepen. Deelnemers met dementie en hun partners zijn bijna zonder uitzondering heel blij met de mogelijkheden die zorgboerderijen bieden zowel op gebied van dagbesteding als ook wonen. Het is voor hen vaak een bewuste keuze om naar de zorgboerderij te gaan. Ze geven aan dat ze voor de zorgboerderij kiezen omdat de werkzaamheden en activiteiten aansluiten bij de interesse van de persoon met dementie, dat ze zinvol werk doen, dat ze nog kunnen meedoen in de samenleving, actief blijven en dat ze veel buiten zijn. Zorgboerderijen zorgen ervoor dat mensen met dementie soms het idee hebben vrijwilligerswerk of betaald werk uit te voeren.

Voorals oudere mannen vinden het leuk op de boerderij klusjes te doen, zoals het voeren van de dieren en het werken in de moestuin. Dit versterkt hun gevoel ergens bij te horen en een zinvolle bijdrage te leveren aan de samenleving. Belangrijk is verder dat ze op de zorgboerderij zelf nog kunnen kiezen wat ze willen doen en ze niet mee moeten doen aan een vaststaand programma. Er is vaak een diversiteit aan werkzaamheden waar deelnemers uit kunnen kiezen. Ook mensen met dementie waarderen de sociale contacten en de gezelligheid van de groep. Wat mensen met dementie en mantelzorgers ook relatief vaak noemen is het belang van het samen koken en het lekkere en gezonde eten. Het lijkt ervoor te zorgen dat mensen met dementie die naar de zorgboerderij gaan een hogere voedsel- en vochtconsumptie hebben dan mensen met dementie die naar een reguliere dagbesteding gaan. Tenslotte waarderen mensen met dementie de groene omgeving. Ze genieten van het uitzicht en de natuur. Dat lijkt extra belangrijk te zijn voor zorgboerderijen met 24-uurs woonzorgfaciliteiten waar ouderen wonen.

Deelnemers uit de jeugdzorg

Op de zorgboerderij komen kinderen en jongeren vanaf een jaar of 5. Er zijn jeugdzorgboerderijen die zich specifiek richten op kinderen en jongeren en zorgboerderijen met een gemengde doelgroep waaronder kinderen en jongeren. Veel jeugdigen die naar de boerderij gaan hebben te maken met een vorm van autisme, ADHD, angst, depressie, en internaliserende of externaliserende gedragsproblemen soms in combinatie met problemen in de thuis en/of schoolsituatie. Veel jeugdzorgboerderijen bieden weekend- en naschoolse opvang. Op sommige boerderijen kunnen jeugdigen wonen. Ook zijn er boerderijen waar jeugdigen naast zorg ook onderwijs ontvangen. Het gaat dan om jeugdigen die zijn uitgevallen in het onderwijs of dreigen uit te vallen. Een jeugdzorgboerderij biedt jeugdigen een activerende groene omgeving met concrete activiteiten zoals het verzorgen van de dieren, in de tuin werken, koken en bakken. Kinderen en jongeren krijgen

op de boerderij de gelegenheid op een speelse en terloopse manier te oefenen in samen spelen, samen werken, verantwoordelijkheid dragen en taken afmaken. Hierdoor wordt hun zelfvertrouwen vergroot en worden ze sociaal vaardiger, waardoor ook eventuele gedragsproblemen verminderen. De andere omgeving van de boerderij, het rolmodel van de boer(in), de persoonlijke aandacht en waardering en de begeleiding door de zorgboer en medewerkers van jeugdzorg zijn daarbij belangrijk voor een positieve ontwikkeling. Veel kinderen noemen verder het belang van het contact met dieren. Ze ervaren steun van dieren en kunnen met hen een vertrouwensband opbouwen. Dieren kunnen zo ook helpen om angst te overwinnen. De boerderij is ook een uitlaatklep voor jeugdigen waar ze zichzelf kunnen zijn en met andere kinderen spelen. Jongeren noemen dat de boerderij omgeving veel minder prikkels geeft dan de traditionele voorzieningen in de jeugdzorg of school.

Voor leerlingen die op school uitvallen en naar de boerderij gaan om er onderwijs en zorg te

krijgen is het opbouwen van een vertrouwensband met de zorgboer, leerkracht en begeleiders heel belangrijk. Dit geeft een gevoel van veiligheid en biedt de basis om vanuit de interesses van de leerling aan de slag te gaan. Dit kan door de kleinschaligheid. Leerlingen vinden het belangrijk dat de boerderij geen traditionele schoolomgeving is die direct weerstand oproept, maar dat ze naar buiten kunnen als het nodig is, dat er een diversiteit aan werkzaamheden is waar ze uit kunnen kiezen. En dat ze werkzaamheden kunnen doen die aansluiten bij hun interesse. Het in de praktijk leren werkt voor deze leerlingen beter dan in school omdat leerlingen dan concreet de noodzaak inzien van het kunnen lezen en rekenen. Veel leerlingen vinden het contact met dieren belangrijk onder andere omdat ze troost en veiligheid bieden.

Er zijn ook boerderijen met individuele woon-werktrajecten voor jongeren met ernstige gedragsproblemen (Hassink e.a. 2011; Schreuder e.a. 2014). Vaak zijn er problemen in de thuissituatie, zorgen de jongeren voor overlast en komen ze met de politie in aanraking. Het boerderij traject leidt tot een forse afname van probleemgedrag en toename in zelfwaardering. Het loskomen van hun oude wereld, de fysieke arbeid, het onderdeel zijn van het boerengezin, de aanpak van de boer, het verzorgen van de dieren en verantwoordelijkheid moeten nemen zijn belangrijke factoren voor succes van het traject. Voor deze jongeren is het belangrijk dat er een "echte" boer is en een "echte" boerderij.

Deelnemers met een verstandelijke beperking

Uit onderzoek blijkt dat dagbesteding op de boerderij door deelnemers met een verstandelijke beperking als zinvol wordt gezien en wordt gewaardeerd omdat er concreet en zinvol werk met planten en dieren mogelijk is.

Op veel boerderijen zijn er naast het werken met planten en dieren ook andere werkzaamheden die deelnemers waarderen zoals klussen, groenonderhoud en horeca werkzaamheden. Deelnemers worden aangesproken op hun mogelijkheden en kunnen een sociaal netwerk opbouwen. Veel jongeren en jong volwassenen vinden het belangrijk dat

het echt en zinvol werk is. Het geeft voldoening om samen een klus te klaren en te leren van elkaar. Voor hen moet het dan ook een echte boerderij zijn waar ze ook kunnen leren op gebied van tuinbouw, dierverzorging, groen of een ander werkgebied. Deelnemers vinden het belangrijk dat ze daarmee hun competenties en vaardigheden ontwikkelen en groeien in hun werk en ook meer zelfstandig worden. Veel deelnemers noemen dat de aanwezigheid van een echte boer belangrijk is. Hij is voor deelnemers de baas op de boerderij, heeft de kennis en kunde en weet wat er moet gebeuren.

Hij heeft daardoor een natuurlijke autoriteit en fungeert als rolmodel.

Oudere deelnemers lijken het werkaspect minder belangrijk te vinden en vinden het met name belangrijk dat ze een gezellige dag hebben.

Ook voor deelnemers met een verstandelijke beperking geldt weer dat de vertrouwensband met de boer(in) en begeleiders, de persoonlijke aandacht, positieve feed back, een veilige omgeving en een goede sfeer belangrijk zijn.

Combinatie van doelgroepen

Er zijn zorgboerderijen die zich specialiseren in een specifieke doelgroep. Er zijn ook veel zorgboerderijen waar verschillende doelgroepen komen. Een veel voorkomende mix is mensen met een verstandelijke beperking, met een psychiatrische achtergrond en een verslavingsachtergrond. Er is nauwelijks onderzoek gedaan of deelnemers de aanwezigheid de mix van doelgroepen waarderen. Uit onderzoeksrapporten van 20 jaar geleden komt naar voren dat mensen met een

psychiatrische achtergrond de aanwezigheid van mensen met een verstandelijke beperking waarderen omdat die vaak ontwapenend eerlijk en kwetsbaar zijn. Dit zorgt ervoor dat ze ook eerder bij zichzelf gevoelens herkennen en toelaten (Ketelaars e.a. 2001). Mensen met een verslavingsachtergrond waarderen de humor, het ontwapenende en de ongecompliceerdheid van mensen met een verstandelijke beperking. Het geeft hen het gevoel dat ze mogen zijn wie ze zijn, ze zorgen voor een open sociaal klimaat zonder verborgen agenda's (Cool, 2002).

Overkoepelend: 5 groepen van kwaliteiten van de zorgboerderij

Hierboven zijn voor verschillende doelgroepen de kwaliteiten benoemd die deelnemers belangrijk vinden. Een groot deel van de genoemde kwaliteiten wordt bij alle doelgroepen genoemd. Deze meer overkoepelende kwaliteiten kunnen in vijf groepen worden ingedeeld. De kracht van de zorgboerderij is dat alle vijf groepen van kwaliteiten tegelijk aanwezig zijn. Dat maakt de zorgboerderij een unieke omgeving voor verschillende doelgroepen. Het gaat om de combinatie van de volgende overkoepelende kwaliteiten.

- **Persoonsgerichte begeleiding:** op de zorgboerderij is er persoonlijke aandacht voor de wensen en mogelijkheden van deelnemers. Er is sprake van een betrokken en gelijkwaardige relatie met de zorgboer(in). Het werk op de zorgboerderij kan worden aangepast aan de interesses en mogelijkheden van de individuele deelnemer.
- **Sociale gemeenschap:** deelnemers kunnen sociale contacten opbouwen en steun en waardering ontvangen van andere deelnemers en/of vrijwilligers. Deelnemers noemen ook de huiselijke sfeer van de zorgboerderij. Het samen eten hoort hier ook bij.
- **Zinvol en divers werk met dieren en planten:** deelnemers kunnen zorgen voor andere levende wezens, dit wordt als zinvol ervaren. Dieren kunnen steun geven, maar ook het gedrag van deelnemers spiegelen. Er is keus uit verschillende werkzaamheden en activiteiten en de

zorgboer en begeleiders hebben de kennis om deelnemers in het werk te begeleiden. De werkzaamheden zorgen voor structuur en de aard van het werk zorgt ervoor dat deelnemers fysiek actief zijn.

- **Groene omgeving:** de fysieke groene ruimte op de zorgboerderij biedt deelnemers de mogelijkheid om rust te ervaren, overmatige prikkels te vermijden en mogelijkheden voor zingeving en reflectie. Tegelijkertijd werkt de omgeving ook activerend door de aanwezigheid van activiteiten.
- **Het gewone leven:** de zorgboerderij is anders dan veel zorglocaties. Het gaat om gewoon werk, er is veel contact met "gewone" mensen en is onderdeel van de samenleving. Niet alle risico's worden weggenomen. Er wordt weinig over zorg gesproken. Op de zorgboerderij heerst veelal een informele en huiselijke sfeer.

De kernwaarden van de zorgboerderij

In gesprekken met zorgboeren, deelnemers en organisaties betrokken bij de zorglandbouw zijn op basis van bovenstaande bevindingen 10 kernwaarden geformuleerd. Deze kernwaarden beschrijven wat de zorgboerderij wil betekenen voor deelnemers.

De 10 Kernwaarden van de zorgboerderij

- **Persoonsgerichte begeleiding:** op de zorgboerderij is er persoonlijke aandacht voor de interesses, wensen en mogelijkheden van individuele deelnemers. Er is aandacht voor wat deelnemers zelf belangrijk vinden. De activiteiten en werkzaamheden op de zorgboerderij worden hier zo veel mogelijk op afgestemd. Ook is er volgens de deelnemers veelal sprake van een betrokken en gelijkwaardige relatie met de zorgboer(in).
- **Sociale contacten en steun:** op de zorgboerderij kunnen deelnemers sociale contacten opbouwen en steun en waardering krijgen van de zorgboer(in), andere deelnemers en/of vrijwilligers. Deelnemers horen erbij en voelen zich vaak onderdeel van een team. Met de verschillende dieren kunnen deelnemers een band opbouwen en voor hun gevoel steun ontvangen.
- **Zinvolle en diverse activiteiten en werkzaamheden:** op de boerderij is er veelal een ruime keuze aan activiteiten waardoor deelnemers activiteiten kunnen doen die zij leuk vinden. Deelnemers kunnen kiezen uit verschillende agrarische activiteiten en werkzaamheden (o.a. het verzorgen van dieren, tuinieren, werken op het land). De werkzaamheden worden als zinvol ervaren. Ook kunnen zij helpen bij verschillende huishoudelijke activiteiten, zoals gezamenlijk koken.
- **Groene omgeving:** op zorgboerderijen zijn er veel mogelijkheden om naar buiten te gaan en tijd te spenderen in de fysieke groene ruimte op/rondom de zorgboerderij. Deze omgeving biedt deelnemers de mogelijkheid om ruimte en rust te ervaren, en overmatige prikkels te vermijden. Ook biedt de groene omgeving mogelijkheden voor zingeving en reflectie.
- **Stimulerende omgeving die aanzet tot groei:** de boerderij is activerend door de aanwezigheid van de verschillende agrarische/buitenactiviteiten. Op de boerderij worden deelnemers ingezet op taken waar ze goed in zijn. Soms leren deelnemers daarbij nieuwe talenten van zichzelf te ontdekken. Het versterkt het gevoel van eigenwaarde. Soms zetten deelnemers stappen richting regulier werk.
- **Onderdeel van de samenleving:** door de zorgboerderij kunnen deelnemers contact hebben met mensen uit de buurt. Bij sommige locaties is er een winkel, een eetgelegenheid of kunnen

vaste bezoekers wekelijks langs komen om groenten op te halen. Sommige locaties worden verder bezocht door kinderen van nabijgelegen scholen. Dit versterkt het gevoel bij deelnemers dat ze nog meedoen in de samenleving.

- **Gewone leven:** op de zorgboerderij kunnen deelnemers het gewone leven ervaren. Deelnemers zijn bezig met zinvolle werkzaamheden waarbij niet alle risico's worden weggenomen en er wordt weinig over zorg gesproken. Vaak is er een huiselijke inrichting en sfeer wat eraan bij kan dragen dat deelnemers zich snel thuis voelen. Ook de huishoudelijke activiteiten die deelnemers kunnen uitvoeren kunnen hieraan bijdragen.
- **Beweging:** de combinatie van de verschillende activiteiten en de buitenomgeving met verschillende plekken om naartoe te gaan (bijv. tuin, stal, boomgaard, werkplaats) zorgt ervoor dat deelnemers fysiek actief zijn op de zorgboerderij.
- **Gezond eten:** op de boerderij wordt samen gegeten. Ingrediënten komen vers en onbewerkt van het land, Samen eten is voor veel deelnemers een ankerpunt in de dag.
- **Structuur:** de zorgboerderij draagt vaak bij aan structuur in het leven van deelnemers. Er is veelal een vaste dagindeling, met op vaste tijden activiteiten en koffie- en lunchmomenten. Elke dag zijn er activiteiten die gedaan moeten worden, zoals het verzorgen van dieren. Ook zorgen de verschillende seizoenen en de gebeurtenissen die daarmee gepaard gaan voor structuur.

Afsluitend

De afzonderlijke kwaliteiten die in het onderzoek naar voren komen zijn niet vernieuwend en niet exclusief voor zorgboerderijen. Maar de combinatie van de verschillende kwaliteiten maakt de zorgboerderij tot een aansprekende

voorziening voor verschillende doelgroepen. Het onderzoek en de interviews laten ook zien dat er een positieve interactie bestaat tussen de afzonderlijke kwaliteiten. De persoonlijke, informele sfeer is mogelijk omdat de boer en de deelnemer samen aan het werk zijn. Het enthousiasme van de boer voor de boerderij en

de werkzaamheden stimuleert de deelnemer om zich er mee te verbinden. De focus is gericht op de werkzaamheden die moeten gebeuren. In zo'n context hoeven er geen kunstmatige situaties te worden gecreëerd. Deelnemers ervaren dat wat ze doen van belang is en dat het gewaardeerd wordt. Door de ruimte en de rust ontstaan er minder vaak conflicten tussen deelnemers. Een deelnemer kan zichzelf terugtrekken als dat nodig is. Als dit niet mogelijk is, zouden conflicten zich veel vaker voordoen en zou er meer aandacht nodig zijn om conflicten te beheersen. De interactie van alle kwaliteiten en de verbondenheid met de samenleving leidt tot een informele context die lijkt op het gewone leven.

Uit al het onderzoek blijkt dat de zorgboerderijen plekken zijn waar deelnemers met een heel verschillende achtergrond op hun plek zijn en gedijen. En dat zorgboerderijen zo succesvol bijdragen aan de kwaliteit van leven, maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van verschillende

cliëntgroepen. Voor de één zal dit terugkeer naar school zijn of doorstroom naar een reguliere baan, terwijl het voor een ander meer zal gaan om een waardevolle invulling van de dag en ontlasting van de mantelzorger.

De uitdaging voor zorgboeren en begeleiders is de aanwezige kwaliteiten van de zorgboerderij optimaal in te zetten bij de begeleiding en ondersteuning van deelnemers en daarbij aan te sluiten bij de behoeften van de individuele deelnemer. Hierbij is het belangrijk kennis te hebben van de kwaliteiten van verschillende werkgebieden en werkzaamheden en hoe die passen bij de behoeften en doelen van deelnemers (zie o.a. Hassink, 2009 en Hassink e.a. 2017 voor de kwaliteiten van werkgebieden en verschillende dieren). Het nieuwe kwaliteitskader voor de zorglandbouw biedt een mooi kader en handvaten om de specifieke kwaliteiten van de zorgboerderij in de praktijk zichtbaar te maken en in te zetten bij de begeleiding van deelnemers.

Literatuur

Mensen met psychische kwetsbaarheid

- Berget B, Ekeberg Ø & B.O. Braastad. 2008 Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders: effects on self-efficacy, coping ability and quality of life, a randomized controlled trial. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, 4(9): doi: 10.1186/1745-0179-4-9.
- Cutcliffe, J.R. & R.T. Travale. 2016. Unearthing the theoretical underpinnings of "Green Care" in mental health and substance misuse care: Theoretical underpinnings and contemporary clinical examples. *Issues in Mental Health Nursing* 37, 137-145.
- Dalskau, L.H., M. Morken, B. Berget & I. Pedersen. 2016. Autonomy support and need satisfaction in vocational programs on care farms: the self-determination theory perspective. *Work* 53, 73-81.
- Ellingsen-Dalskau, L.H., B. Berget, I. Pedersen, G. Tellness & C. Ihlebaek 2016. Understanding how prevocational training on care farms can lead to functioning, motivation and well-being. *Disability and Rehabilitation* 38 (25) 2504-2513
- Elings, M. & J. Hassink 2008. Green care farms, a safe community between illness or addiction and the wider society. *Journal of therapeutic communities* 29, 310-323.
- Elings M., N. Van Erp N. & F. Van Hoof 2005. De waarde van zorgboerderijen voor mensen met een psychiatrische of verslavingsachtergrond. Link: <http://edepot.wur.nl/39437>
- Gorman, R. & J. Cacciatore. 2020. Care-farming as a catalyst for healthy and sustainable lifestyle choices in those affected by traumatic grief NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences 92
- Granerud, A., and B. Eriksson 2014. Mental health problems, recovery, and the impact of green care services: A qualitative, participant-focused approach. *Occupational Therapy in Mental Health* 30, 317-336.
- Iancu, S.C., M.B. Zweekhorst, D.J. Veltman, A. J. van Balkom & J.F. Bunders 2014. Mental health recovery on care farms and day centres. A qualitative comparative study of users' perspectives. *Journal of Disability and Rehabilitation* 36, (7), 573-583.
- Ketelaars, D., E. Baars & H. Kroon. 2001. Werkend herstellen. Een onderzoek naar therapeutische (leef)werkgemeenschappen

voor mensen met psychiatrische problematiek. Trimbos Instituut/Louis Bolk Instituut.

- Leck, Ch., D. Upton & N. Evans. 2015. Growing well-beings: The positive experience of care farms. *British Journal of Health Psychology*. DOI:10.1111/bjhp.12138
- de Moor, D. and M. Hermsen. 2018. Achieving happiness at care farms in the Netherlands. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 27(6), 4-23. DOI: <http://doi.org/10.18352/jsi.545>.
- Pedersen, I., C. Ihleback & M. Kirkevold 2012. Important elements in farm-animal assisted interventions for persons with clinical depression: a qualitative interview study. *Disability and Rehabilitation* 34(18), 1526-1534.
- Pedersen, I., L. Harvold Dalskau, C. Ihlebaeck & G. Patil. 2016. Content and key components of vocational rehabilitation on care farms for unemployed people with mental health problems: a case study report. *Work* 53, 21-30.
- Steigen, A.M., R. Kogstad & J.K. Hummelvoll. 2016. Green care services in the Nordic countries: an integrative literature review. *European Journal of Social Work* 19, 692-715.
- Thieleman, K. Joanne Cacciatore & Richard Gorman. 2021. "Perhaps something of beauty can grow:" experiences of care farming for grief, *Death Studies*, DOI: 10.1080/07481187.2021.1964108

Mensen met dementie

- Beerens H.C., S.M.G. Zwakhalen, H. Verbeek, F. Tab, S. Jolani, M. Down, B. de Boer, D. Ruwaard, & J.P.H. Hamers. 2016. The relation between mood, activity, and interaction in long-term dementia care. *Aging & Mental Health* DOI 10.1080/13607863.2016.1227766
- Beerens H.C., B. de Boer, S.M.G. Zwakhalen, F. Tan, D. Ruwaard, J.P.H. Hamers, & H. Verbeek. 2016. The association between aspects of daily life and quality of life of people with dementia living in long-term care facilities: a momentary assessment study. *International Psychogeriatrics*. 28 (8) 1323-1331.
- Boer, B. de, J.P.H. Hamers, H.C. Beerens, S.M.G. Zwakhalen, F.E.S. Tan & H. Verbeek. 2015. Living at the farm, innovative nursing home care for people with dementia – study protocol of an observational longitudinal study. *BMC Geriatrics* 15:144
- Boer, B de, J.P.H. Hamers, S.M.G. Zwakhalen, F.E.S. Tan, H.C Beerens & H. Verbeek. 2017.

- Green Care Farms as Innovative Nursing Homes, Promoting Activities and Social Interaction for People with Dementia. *Journal of the American Medical Directors Association*. 18, 40-46.
- De Boer, Bram, Hanneke C. Beerens, Melanie A. Katterbach, Martina Viduka, Bernadette M. Willemse, & Hilde Verbeek. 2018. "The Physical Environment of Nursing Homes for People with Dementia: Traditional Nursing Homes, Small-Scale Living Facilities, and Green Care Farms" *Healthcare* 6, no. 4: 137. <https://doi.org/10.3390>.
  - De Bruin SR, Oosting SJ, Tobi H, et al., 2010. Day care at green care farms: a novel way to stimulate dietary intake of community-dwelling older people with dementia? *J. Nutr Health & Aging*. 14(5): 352-357.
  - De Bruin, S.R. et al. 2015a. Dagbesteding op zorgboerderijen: de onderscheidende waarden voor mensen met dementie en hun mantelzorgers.
  - De Bruin, S. R. et al. 2009. Green care farms promote activity among elderly people with dementia. *Journal of Housing for the Elderly* 23(4): 368-389.
  - De Bruin, S. R. et al. 2010. Day care at green care farms: a novel way to stimulate dietary intake of community-dwelling older people with dementia? *The Journal of Nutrition, Health & Aging* 14(5): 352-357.
  - De Bruin, S. R. et al. 2015b. Green Care Farms An Innovative Type of Adult Day Service to Stimulate Social Participation of People With Dementia. *Gerontology and Geriatric Medicine* 1: 2333721415607833.
  - De Bruin SR, De Boer B, Beerens H, et al. 2017. Rethinking Dementia Care: The Value of Green Care Farming. *JAMDA*, 18: 200-203.
  - De Bruin SR, Buist Y, Hassink J, et al.. 2019. "I want to make myself useful": the value of nature-based adult day services in urban areas for people with dementia and their family carers. *Ageing Soc*. doi:10.1017/S0144686X19001168.
  - Elingsen-Dalskau, L.H. B. De Boer & I. Pedersen. 2021. Comparing the care environment at farm-based and regular day care for people with dementia in Norway—An observational study. *Health and Social Care in the Community*. Volume 29. Issue 2. Page 506 - 514.
  - Ibsen, T.L. Øyvind Kirkevold, Grete G. Patil & Siren Eriksen. 2020. People with dementia attending farm-based day care in Norway – Individual and farm characteristics associated with participants' quality of life. *Health and Social Care in the Community* 28,3: 1038 - 1048.
  - Ibsen T.L. & S. Eriksen. 2021. The experience of attending farm-based day care from the perspective of people with dementia; a qualitative study. *Dementia* 20, 1356-1374.
  - Rappe, E., and P. Topo. 2007. Contact with the outdoor greenery can support competence among people with dementia. *Journal of housing for the elderly* 21, 229-248.
  - Sudmann T.T. & I.T. Borsheim 2017. 'It's good to be useful': activity provision on green care farms in Norway for people living with dementia. *International Practice Development Journal*. <https://doi.org/10.19043/ipdj.7SP.008>.
  - Verbeek, H., E. van Rossum, S.M.G. Zwakhalen, G.I.J.M. Kempen & J.P.H. Hamers. 2009. Small, homelike care environments for older people with dementia: a literature overview. *International Psychogeriatrics*, 21, 252-264.

Kinderen en jongeren

- Ferwerda-van Zonneveld, R.T., S.J. Oosting & A. Kijlstra. 2012. Care farms as a short-break service for children with Autism Spectrum Disorders. *NJAS* 59, 35-40.
- Hassink, J., R. de Meyer, P. van der Sman, & J.W. Veerman. 2011. Effectiviteit van ervaren leren op de boerderij. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk* 50, 51-63.
- Hassink, J. & J.W. Veerman. 2022. Onderwijszorgboerderijen voor leerlingen die op school dreigen uit te vallen. *POM Magazine*, 2, 12-15.
- Kogstad, R.E., R. Agdal en S. Hopfenbeck. 2014. Narratives of natural recovery: Youth experiences of social inclusion through green care. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 11, 6052-6068.
- Schreuder, E., M. Rijnders, L. Vaandrager, J. Hassink, M.J. Enders-Slegers & L. Kennedy. 2014. Exploring salutogenic mechanisms of an outdoor experiential learning programme on youth care farms in the Netherlands: untapped potential? *International Journal of Adolescence and Youth*, 19(2), 139-152.
- Veen, E., & R. Pijpker. 2020. Ontwikkeling en professionalisering van onderwijs op de boerderij: Leerarrangementen in het groen. *Wetenschapswinkel Rapport 363*. Wageningen: Wageningen UR
- Veen, E. R. Pijpker & J. Hassink. 2021. Understanding educational care farms as outdoor learning interventions for children who

have dropped out of school in the Netherlands
Journal of Adventure Education and Outdoor Learning

- Veerman, J.W., R. de Meyer, J. Hassink, E. Berghuis & J. Kienhuis. 2016. Onderzoek naar de effectiviteit van jeugdzorgboerderijen in Overijssel en Gelderland. Rapport Praktikon en Wageningen-UR.

Mensen met een verstandelijke beperking

- Oorsouw, W.M.W.J. van, J. Hassink, M. Elings, & P.J.C.M. Embregts 2015. (kosten)Effectiviteit van zorglandbouw voor mensen met een verstandelijke beperking. Rapport en Factsheet. Link: http://www.zorgboeren.nl/files/2015-08-13_Factsheet_kosteneffectiviteit_zorglandbouw.pdf; Link: <http://www.edepot.wur.nl/354321Oorsouw>
- Elings, M. 2004. Boer zorg dat je boer blijft. Link: <http://www.edepot.wur.nl/27886>
- Rotherham, S., S.McGarrol & F. Watkins. 2017. Care farms as a space of wellbeing for people with learning disability in the United Kingdom. Health & Place 48, 123-131.

Meerdere doelgroepen

- De Bruin, S., J. Hassink, L. Vaandrager e.a. 2021. Care farms: a health promoting context for a wide range of client groups. Nature and

Health: Physical Activity in Nature. Page 177 - 190.

- Hassink, J., M. Elings, M. Zweekhorst, N. v.d. Nieuwenhuizen & A. Smit. 2010. Care farms: attractive empowerment-oriented and strengths-based practices in the community. Health and Place 24, 423-430.
- Hassink, J., S. R. De Bruin, B. Berget & M. Elings 2017. Exploring the role of farm animals in providing care at care farms. Animals 7, 45 doi:10.3390/ani7060045.

Overige literatuur

- Cool, W., 2002. Landbouw verbindt. Landbouw & Zorg als antwoord op overlast. Omslag, Haarlem.
- Hassink, J. & M. van Dijk. 2006. Farming for Health. Green-care farming across Europe and the United States of America. Wageningen, Springer, Dordrecht. 357 p.
- Hassink, J. 2009. Kwaliteiten werkgebieden op zorgboerderijen. Plant Research International. Rapport 298.
- Sempik, J., R. Hine and D. Wilcox (eds). 2020. Green Care: A Conceptual Framework; A report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care. Loughborough University. ISBN/ISSN: 978-1-907382-23-9.
- Van Schaik, J. 1997. Ontmoeting Landbouw en Zorg. Inventarisatie praktijkervaringen zorgboerderijen. Vorden. Stichting Omslag.
- Van der Meulen, H.A.B. e.a. 2022. Kijk op multifunctionele landbouw. Omzet 2007-2020. Rapport 2022-30. Wageningen University and Research.

Meer informatie:

Auteurs: Jan Hassink (Wageningen University & Research),

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met: Jan Hassink Wageningen University & Research
Jan.hassink@wur.nl (Telefoon: 0317 - 480 576)

Financier: Deze factsheet is een product van het project "De kracht van de zorglandbouw".
Dit project is gefinancierd door ZonMw

Deze publicatie is een uitgave van: Wageningen University & Research Federatie Landbouw en Zorg

Opmaak: Anouk Hafkamp (Federatie Landbouw en Zorg)

